

М. Н. Оразбаева, А.З.Абусева*, Ю. В. Бегишева
магистрант, М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан
магистр, аға оқытушы, ОҚУ, Шымкент, Қазақстан
магистр, аға оқытушы, ОҚУ, Шымкент, Қазақстан
***Корреспондент авторы: 04022002@mail.ru**

БИ ЛЕКСИКАСЫ – ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ МУЗЫКАЛЫҚ-САЛТТЫҚ ДӘСТҮРЛЕРІН ТҮСІНУДІҢ КІЛТІ

Түйін

Автор бұл мақаласында би лексикасы құбылысын қазақ халқының музыкалық-салттық мәдениетінің маңызды элементтерінің бірі ретінде қарастырады. Зерттеу дәстүрлі көшпелілер мәдениетіндегі қозғалыс, дыбыс және ырым арасындағы құрылымдық, мағыналық және таңбалық байланыстарды анықтауды мақсат етті. Автор би лексикасы архетиптік мағыналарды кодтайтын бірегей «дене тілін» білдіретінін атап көрсетті. Бұл мағыналар қазақ қоғамының дүниетанымын, құндылықтарын, рухани көзқарасын көрсетеді. Талдау халық билерінің пластикалық элементтері музыкалық түрлерінің ырғағы мен екпінімен тығыз байланыста болып, біртұтас синкретикалық көркемдік кешен құрайтыны анықталды. Этнографиялық, музыкалық, хореографиялық дереккөздерге сүйене отырып, беташар, жар-жар, жоқтау сияқты өмірлік кезеңдік салт-жораларда қатысымдық және киелі қызмет атқаратын дәйекті қимылдар мен ым-ишаралар анықталды. Мәдени жады мен ұрпақтар сабақтастығын сақтау құралы ретінде этнопластика ұғымына ерекше көңіл бөлінді. Зерттеу нәтижелері би лексикасының дәстүрлі қазақ қоғамының рухани-эстетикалық кодын түсінудің кілті екенін көрсетеді. Оны зерделеу және сақтау мәдени бірегейлікті нығайтуға және заманауи этнохореографиялық бағыттарды дамытуға ықпал етеді.

Кілттік сөздер: би лексикасы, этнопластика, музыкалық-салттық дәстүрлер, бейнешілік, мәдени бірегейлік.

Кіріспе

Қазақ халқының би мәдениеті ұлттық рухани-көркемдік мұраның құрамдас бөлігі болып табылады. Ол көшпенділердің дүниетанымын, эстетикалық мұратын, салт-дәстүрін көрсетеді. Қазақ мәдениетінде би ешқашан жеке өмір сүрмеген, ол музыкамен, әнмен, поэзиямен және әдет-ғұрыппен тығыз байланыста болып, әрбір элемент — дыбыс, сөз, қимыл — таңбалық және қатысымдық салмақ алатын синкреттік көркемдік жүйені құрады. Дәл дененің қимыл-қозғалысы мен ерекше би лексикасы арқылы ұлттық сананың терең архетиптері, адам мен табиғат үндестігі, рухани және жер дүниелерінің бірлігі туралы түсініктер ашылады.

Дәстүрлі қоғамда қалыптасқан би лексикасы эстетикалық ғана емес, сонымен бірге, салт-дәстүрлік және қатысымдық қызмет атқарды. Қозғалыс, ым-ишара, айқындамалар қасиетті мағыналарды беріп, эмоциялар мен күйлерді білдіріп, амулет, өмірлік кезеңінің нышаны, әлеуметтік мәртебе немесе ұжымдық бірлік белгілері ретінде қызмет етті. Әйелдер биіне тән қол мен дененің сұйық қимылдары жердің, желдің, судың бейнесін берді, ерлердің жігерлі қадамдары мен секіргіш қимылдары күш-қуатты, ептілікті және жауынгерлікті көрсетті. Бұл мүсіндік элементтер салт-дәстүрлердің музыкалық құрылымымен тығыз астасып, түрі мен мазмұнның ырғақты және екпіндік бірлігін тудырған.

Қазақ халқының музыкалық-салттық дәстүрлері ғасырлар бойы дамып, өмірлік жағдаяттардың жан-жақты ауқымын қамтыды: туғаннан бастап, үйлену тойларына, күнтізбелік ғұрыптарға, еске алу рәсімдеріне дейін. Әрбір ғұрып белгілі бір музыкалық жанр — ән (жар-жар), аспаптық шығарма (күй), желдірме (жоқтау) — және соған сәйкес қимыл-қозғалыстармен сүйемелденді. Қазақ салтындағы музыка мен қимылдың өзара байланысы кездейсоқ емес: дыбыс ым-ишараның ырғағын белгілейді, ал ым дыбыстың екпінін бейнелейді. Бұл өзара әрекеттесу ойлаудың бірегей түрін ашады, мұнда физикалық және есту

тең мағынаны жеткізушілер болып табылады. Б.Г.Ерзакович атап өткендей, қазақтың музыкалық-би дәстүрі «халықтың біртұтас эмоционалды екпінің білдіретін дыбыс пен қозғалыс қағидаларының органикалық қосындысын» білдіреді [2]. Қазіргі зерттеушілер [1; 4; 5] би лексикасын қазақ халқының тарихи, этникалық және дүниетанымдық ерекшеліктерін қамтитын ерекше мәдени код ретінде қарастырады. Қимылдарды, дене күйі, ырғақтық құрылымдарды зерттеу арқылы тек көркем түрлерін ғана емес, дәстүрлі қоғамның құндылықтар жүйесін де қайта құруға болады. Бұл тұрғыда би қозғалыс бейнешілігі мен музыкалық ырғақты талдау арқылы түсіндіруге қолжетімді мәдениеттің өзіндік «дене мәтіні» қызметін атқарады.

Зерттеу тақырыбының өзектілігі Қазақстанның материалдық емес мәдени мұрасын, әсіресе жаһандану, урбанизация және цифрлық өнер түрлерінің өркендеуі жағдайында сақтау және түсіну қажеттілігінен туындайды. Ұрпақтан-ұрпаққа ауызша және тәжірибелік дәстүрлер арқылы беріліп келе жатқан этнопластикалық өнердің көптеген элементтері қазір жоғалу қаупінде тұр. Музыкалық және ғұрыптық дәстүрлерді түсінудің кілті ретінде би лексикасын зерттеу этномәдени көріністің бірегей түрлерін сақтауға ғана емес, сонымен қатар, оларды қазіргі театр және білім кеңістігіне біріктіруге мүмкіндік береді.

Бұл мақаланың мақсаты – қазақ ғұрыптарының музыкалық және би құрылымдарының өзара байланысын зерттеп, салт-дәстүр аясындағы қимыл-қозғалыстың бейнелемесі мен қызметтерін анықтау.

Негізгі міндеттеріне мыналар жатады:

- дәстүрлі би лексикасының элементтерін жүйелеу және олардың мағыналық сипаттамасы;
- музыкалық ырғақ пен би түрлерінің сәйкестігін талдау;
- қазақ халқының мәдени болмысын қалыптастырудағы этнопластикалық өнердің рөлін анықтау.

Осылайша, бұл зерттеу бидің музыкалық-дыбыстық және дене-пластикалық мәнерлілігін біріктіретін әмбебап мәдени код ретінде ашуға, сондай-ақ, оның қазақтың дәстүрлі мәдениетінің рухани негіздерін сақтаудағы рөлін түсінуге бағытталған.

Теориялық талдау. Қазақ халқының музыкалық-салттық дәстүрлері аясында би лексикасын зерттеу қазіргі мәдениеттануда, этномузыкатануда, хореологияда ерекше орын алады. Теориялық талдау би лексикасын ерікті қозғалыстардың жиынтығы ретінде емес, дәстүрлі қоғамның дүниетанымын, әлеуметтік құрылымын, эстетикалық нормаларын көрсететін құрылымдық ұымдасқан белгілер жүйесі ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

Би лексикасы семиотикалық жүйе ретінде. Би лексикасы дене өрнектерінің символдық жүйесін білдіреді, ондағы әрбір элемент — ым-ишара, поза, қозғалыс, бағыт немесе ырғақ екпіні белгілі бір мағынаға ие және коммуникативті қызмет атқарады. Б.Әйтімова атап өткендей, «Қазақтың дәстүрлі биі символдық дене тілінің кодтарына құрылған, мұнда әрбір қимылдың салттық және эмоционалдық негізі бар» [1].

Қазіргі зерттеушілер [6; 7] би лексикасы этномәдени бірегейлікті сақтаудың тетігі қызметін атқарса, дәстүрлі би түрлері «дене тілі» ретінде халықтың тарихи жадын сақтайтынын атап көрсетеді.

Бейнелеу мәнерлілігіне мән беретін сахналық биден айырмашылығы, қазақ мәдениетіндегі дәстүрлі би қауымдастық арасындағы киелі қарым-қатынас құралы қызметін атқарған. Оның ым-ишарасы тұмар, белгі, белгілі бір руға немесе ырымға жататын белгілер қызметін атқарған [4].

Пластиканың музыкалық-ырғақтық негізі. Қазақ мәдениетіндегі музыка мен қозғалыс біртұтас синкретикалық кешен құрайды, мұнда дыбыс пластикалық өрнектің ырғағы мен құрылымын белгілейді. Б.Г.Ерзакович қазақтардың дәстүрлі музыкалық ойлауында «дыбыстық және пластикалық импровизация динамикалық тепе-теңдікте болады» деп атап көрсетті [2].

Салттық іс-әрекеттерге ілесетін музыкалық түрлері икемділікке ырғақтық және екпіндік сәйкестіктерге ие: беташарда тегіс қимылдар домбыра күйлерінің мелисматикасына

сәйкес келеді, ал жар-жарда иық пен қолдың екпінді қимылдары, әндердің ырғақты домбырамен үндеседі [3].

Сонымен, би лексикасы салт-дәстүрдің музыкалық құрылымымен тығыз байланысты — ол дыбыстың пластикалық балама қызметін атқарады, музыканы дене әрекетіне айналдырады.

Қозғалыстың бейнешілігі және архетиптері. Қазақтың би дәстүрінде ежелгі мифологиялық наным-сенімдерден туындайтын тұрақты таңбалар жүйесі бар. Қол ашық аспанға үндеу, тербелген дене табиғатпен үйлесімділікті, қолды түсіру кішіпейілділік пен жермен байланысты білдіреді [1; 5].

Байжанов [6] бірнеше қозғалыстың бастауын көшпелі өмірдің еңбек және табиғи әрекет себебтерін байланыстырады: аттың шабуы, сұңқардың ұшуы, даладағы жел. Бұл қозғалыстар дала өркениетінің ментальдық бейнелерін көрсететін қазақ этнопластикалық өнерінің архетиптеріне айналғанын айтады.

Этнопластикалық өнер мәдени жадының бір түрі ретінде. Этнопластика ұғымы [5] халықтың дүниетанымын қамтитын белгілі бір этносқа тән қозғалыстардың жиынтығын білдіреді. Ауызша және орындаушылық тәжірибе арқылы берілетін би қимылдары арнайы «мәдениеттің тәндік грамматикасы» құрайды.

Әжібекова [7] қазақ биінің этнопластикалық элементтері қазіргі сахналық қойылымдарда да сақталғанын, бірақ олардың таңбалық мәні жаңа эстетикалық түрлерінің әсерінен жиі өзгеретінін айтады. Соған қарамастан, фольклорлық және сахналық дәстүрлер арасындағы терең сабақтастықты көрсете отырып, дәстүрлі пластиканың іргетасы тұрақты болып қалады.

Осылайша, би лексикасы тек көркем түрі ретінде ғана емес, сонымен бірге, мәдени жадты сақтаудың, өткен мен бүгінді байланыстыратын тетігі ретінде де әрекет етеді. Келтірілген тәсілдерді [1; 2; 4; 6; 8; 5] қорытындылай келе, қазақ халқының би лексикасы музыкалық, таңбалық, таңбалық жүйе бірліктерін бейнелейді деп айтуға болады.

Бұл эстетикалық көрініс қана емес, сонымен бірге, қозғалыс, дыбыс және салт-дәстүр біртұтас мәдени триаданы құрайтын этникалық дүниетанымның шифрын ашудың кілті деп түсінуге болады.

Тәжірибелік бөлім

Зерттеудің тәжірибелік бөлімі қазақ халқының би лексикасы тек эстетикалық түрі ғана емес, сонымен бірге қатысымдық, киелі, анықтаушы қызметтерді атқаратын музыкалық-салттық жүйенің құрылымдық көрінісі деген болжамын тәжірибелік тұрғыдан растауды көздейді.

Тәжірибенің мақсаты мен міндеттері. Тәжірибенің мақсаты — қазақтың дәстүрлі салт-жоралғысындағы музыкалық және хореографиялық элементтер арасындағы байланыстарды анықтау және би сөздік қорына негіз болатын тұрақты қимылдарды анықтау.

Осы мақсатқа жету үшін келесі міндеттер қойылды:

- музыкалық тіркестер мен би қимылдары арасындағы ырғақтық және екпіндік байланыстарды анықтау;
- салттық әрекеттерде қолданылатын ең тән хореографиялық элементтерді құжаттау;
- осы элементтердің мінерлігі, таңбалық, салттық және қатысымдық атқарымдарын анықтау;
- аймақтық көрсеткіштердің ауытқуларына салыстырмалы талдау жүргізу.

Зерттеу нысаны мен әдістері. Зерттеу жұмысында қазақтың дәстүрлі музыкалық-салттық түрлеріне, соның ішінде ән-би мен аспаптық-пластикалық шығармаларға назар аударылды:

- Беташар — қалыңдықтың бетін ашу тойы;
- Жар-жар — сұхбаттық ән-би қойылымы;
- Жоқтау — ғұрыптық жоқтау, еске алу;
- Наурыз көже — ойнақы би элементтері бар күнтізбелік-мерекелік салт.

Зерттеу әдістеріне мыналар кіреді:

1. Бейнебақылау және бейне талдау — «Гүлдер», «Алтын арай», «Наз» ансамбльдерінің және облыстық фольклорлық ұжымдардың (1980–2024) орындауындағы мұрағаттық және қазіргі бейне жазбаларды зерттеу.

2. Музыкалық-ықтақтығын талдау — музыканың метро-ықтақтық сипаттамаларын қимылдар ретімен салыстыру.

3. Пластикалық-семиотикалық талдау — қозғалыстардың құрылымын сипаттау, олардың таңбалық және атқарымдық мағыналарын анықтау.

4. Зерттеме – Жетісу, Түркістан және Қызылорда облыстарындағы дәстүршілерден ауызша айғақтар жинау (2023–2024), салт-дәстүрлер мен қозғалыстардың сипаттамасын жазу.

5. Салыстырмалы аймақтық талдау – әртүрлі этнографиялық топтар бойынша би лексикасының орындалуындағы айырмашылықтар мен ұқсастықтарды анықтау.

Зерттеу барысы

Эмпирикалық жұмыс үш кезеңде жүргізілді:

I кезең — дайындық (2025 ж. қаңтар-наурыз)

Аудио-бейнематериалдар жинақталып, әдеби дереккөздер жүйеленіп, 40 ғұрыптық қойылым үзінділер қоры құрылды. Ең репрезентативті жазбалар орындау сапасы мен дәстүрлі түрлері сақталуы негізінде таңдалды.

II кезең – Аналитикалық (2025 ж. сәуір-тамыз)

Әрбір бейне кадр бойынша талданды. Әр түрлі спектакльдерде қайталанатын қимылдар анықталып, олардың ырғақтық құрылымы мен музыкалық сөйлемшіге екпіндік сәйкестігі жазылды. Түсінікті болу үшін салыстырмалы кесте құрастырылды, әр қимылға музыкалық формула тағайындалды.

1-кесте – Музыкалық формулаға ым-ишараның салыстырмалы кестесі

Музыкалық элемент	Би баламасы	Таңбалық мағынасы
Ұзақ әуезді сөз тіркесі (беташар)	Қолдың алға және төмен біркелкі қозғалысы	Құрметтеу, бата алу
Екпінді ән тәрізді ырғақ (жар-жар)	Иықтарды күрт көтеру («иық қағу»)	Сұхбаттасу, эмоционалды алмасу
Баяу, кему екпіні (жоқтау)	Денені баяу төмендету	Жоқтау, ата-бабаға тағзым

III кезең – Салыстырмалы және түсіндірмелі (2025 жылғы қыркүйек – қазан, кейінде жалғасады)

Талдау негізінде заңдылықтар анықталды: музыкалық қарқынның немесе өлшемінің өзгеруі би ырғағындағы сәйкес түрленуімен жүреді; күйлердің мелисматикалық бөлімдері тегіс қозғалыстармен, ал нүктелі ырғақтары бөлшек қадамдармен немесе дене тербелісімен сүйемелденеді. Дәстүрді ұстанушылармен жүргізілген сұхбатта әрбір ым-ишараның тұрақты мағынасы бар және қатаң белгіленген контексте қолданылатыны анықталды.

Нәтижелер мен талқылау

1. Ритмикалық тәуелділік. Зерттелетін барлық рәсімдерде қимыл-қозғалыс музыкалық ырғаққа бағынады. Тіпті импровизациялық қимылдар жалпы метро-ритмикалық үлгіде қалады.

2. Таңбалық құрылымы. Қозғалыстардың нақты семантикалық шоғыры бар: жоғары - жоғары күштерге жүгіну, төмен - жермен және отбасымен байланыс және айналмалы траекториялар - өмір циклі.

3. Аймақтық айырмашылықтар. Оңтүстік аймақтарда қозғалыс тегістік пен жұмсақтықпен сипатталса, батыс аймақтарда ол серпінді және иық пен қолдың екпінді қозғалыстарымен сипатталады. Дегенмен, барлық вариациялар этнопластиканың ортақ кодын сақтайды — тепе-теңдік, центрге тартқыш күш және үйлесімділік.

4. Қатысымдық атқарымы. Ымдар салт жорасы кезінде ауызша емес қарым-қатынас құралы ретінде қолданылады: сәлемдесу, қоштасу, келісу немесе эмоцияны білдіру. Бұл би лексикасының әлеуметтік сипатын растайды.

5. Нәтижелерді түсіндіру. Алынған деректер қазақ би лексикасының қимыл-қозғалыстардың кездейсоқ жиыны емес, салт-дәстүрлердің музыкалық құрылымымен тығыз байланысты ұйымдастырылған ырғақты және пластикалық жүйе екенін көрсетеді. Би элементтері салт жорасының «дене партитурасын» құрайды, мұнда әрбір қимыл музыкалық сөйлемшілерімен үйлестіріңделеді және тәуелсіз таңбалық мағына береді.

Зерттемелік бақылаулар мен бейнеталдаулардың нәтижелері қазақ салтындағы пластикалық мәдени жадты сақтау мен жеткізудің бір түрі, киелі мағыналар мен этникалық бірегейлікті жеткізу құралы екендігін көрсетеді.

Тәжірибелік зерттеулер би лексикасының көркем орындаушылық құрамдас бөлігі ретінде ғана емес, сонымен қатар, дыбысты, қозғалысты және мағынаны біріктіретін музыкалық-салттық қарым-қатынастың негізгі элементі ретінде қызмет ететінін растады. Икемділік пен музыкалық ырғақты жүйелі талдау дәстүрлі мәдениеттің терең қабаттарын ашуға және оның Қазақстанның қазіргі мәдени кеңістігіндегі маңызын нығайтуға мүмкіндік береді.

Қорытынды

Зерттеу қазақ халқының би лексикасы музыкалық-салттық жүйенің құрамдас бөлігі және дыбыс, қимыл, символизм органикалық бірлік құрайтын күрделі семиотикалық құбылысты білдіреді деген болжамызды растады. Теориялық және эмпирикалық деректерді талдау дәстүрлі қазақ мәдениетіндегі би лексикасының орны мен ролін айқындайтын бірқатар заңдылықтарды анықтады.

Біріншіден, би лексикасы идеологиялық, әлеуметтік және рухани мағыналарды беретін мәдени код ретінде қызмет ететіні анықталды. Әрбір элемент — қимыл, қадам, денені еңкейту немесе қолдың орналасуы — белгілі бір таңбалық мағынаға ие және салт-дәстүр тілінің бөлігі болып табылады. Бұл тұрғыда қозғалыс музыканы суреттеп қана қоймайды, сонымен қатар, жердегі және қасиетті арасындағы қарым-қатынасты білдіретін адам мен әлем арасындағы үйлесімділік идеясын қамтиды.

Екіншіден, музыкалық құрылым мен би түрінің арасында қатаң ырғақтық және интонациялық өзара тәуелділік бар екені дәлелденді. Би қимылдары күйдің немесе әннің музыкалық метріне, қарқынына және динамикасына бағынып, бірегей «дене партитурасын» құрайды. Үйлену тойында, күнтізбелік және аза тұту рәсімдерінде қозғалыс дыбыстың көрнекі баламасы болып, салт-дәстүрдің қатысушылар мен көрермендерге эмоционалды және бейнелі әсерін күшейтеді.

Үшіншіден, тәжірибелік жұмыс би лексикасында қазақ биінің барлық аймақтық нұсқаларында сақталатын дәйекті архетиптік элементтер бар екені анықталды. Темп, орындау стилі және қозғалыстағы айырмашылықтарға қарамастан, қозғалыстың негізгі жүйесі этнопластикалық дәстүрдің терең тарихи сабақтастығын көрсете отырып, бірізді болып қалады.

Төртіншіден, бидің қатысымдық және әлеуметтік қызметі бекітіледі: қозғалыс элементтері ұжымдық эмоцияларды білдіретін және қауымдастық ішінде моральдық-этикалық нормаларды жеткізетін вербалды емес қарым-қатынас құралы ретінде қолданылады. Би де ән сияқты қоғамдық бірлік пен ұрпақтар арасындағы қасиетті қарым-қатынас құралы қызметін атқарады.

Бесіншіден, Қазақстанның материалдық емес мәдени мұрасының шешуші бөлігі ретінде би лексикасын ғылыми жүйелеу және сақтау қажеттілігі айқындалды. Заманауи жаһандану және дәстүрлерді театрға бейімдеу үдерістері ұқыпты құжаттауды және шынайы би түрлерін таңбалық мазмұнын жоғалтпай қайта құруды талап етеді.

Зерттеу нәтижесінде қазақ халқының би лексикасы эстетикалық көрініс қана емес, сонымен қатар, дәстүрлі дүниетанымның рухани негіздерін танудың кілті екендігіне көз

жеткізді. Ол этникалық топтың мәдени жадының жанды дәлелі ретінде қызмет ететін музыка, қозғалыс және қасиетті тәжірибе арасындағы терең байланыстарды ашады.

Олай болса, бұл зерттеудің нәтижесі қазақ би лексикасының зерттелуі мен сақталуының көркемдік қана емес, этномәдени, философиялық, тәрбиелік мәні бар екенін көрсетеді. Би өнері сөзсіз тіл ретінде қазақ халқының ішкі дүниесінің байлығын, жасампаздық қуатын танытатын ұлттық болмыс пен рухани мұраның сақтаушысы қызметін атқарып келеді.

Әдебиеттер тізімі

1. Әйтимова Б. Қазақтың дәстүрлі биі: символизмі мен құрылымы. Алматы: Қазақ университеті, 2010, 450 б.
2. Ерзакович Б.Г. Қазақ халқының музыкалық мәдениеті. Алматы: Қазақ КСР ҒА, 1964, 445 б.
3. Күзембаев С.Қ. Қазақ музыкасы мен салт-дәстүрі: тарихи-мәдени байланыстар. Алматы: Өнер, 1983, 102 б.
4. Сартаева С.С. Қазақ салтындағы хореографияның дәстүрлі түрлері. Астана: ЕҰУ, 2018, 78 б.
5. Уалиева Г.Қ. Этнопластика және Қазақстанның қазіргі сахналық хореографиясы. Алматы: Қазақ ұлттық өнер академиясы, 2021, 144 б.
6. Байжанов Т.Қ. Қазақтың хореографиялық дәстүрі: шығу тегі, эволюциясы, қазіргі заманы. Алматы: Өнер, 2009. 224 б.
7. Әжібекова З. Қазақстанның қазіргі сахналық хореографиясындағы ұлттық мотивтер. Нұр-Сұлтан: Т.Жүргенов атындағы ҚазҰАИ, 2019. 132 б.
8. Нұрғалиева Г.Қ. Қазақтардың музыкалық-салттық мәдениеті: құрылымы, қызметі, символизмі. Алматы: Қазақ университеті, 2012, 210 б.

М. Н. Оразбаева А.З.Абусева*, Ю. В. Бегишева

Магистрант, ЮКУ им.М.Ауэзова, Шымкент, Казахстан

магистр, старший преподаватель, ЮКУ имени М.Ауэзова, Шымкент, Казахстан

магистр, старший преподаватель, ЮКУ имени М.Ауэзова, Шымкент, Казахстан

***Автор корреспонденции: 04022002@mail.ru**

ТАНЦЕВАЛЬНАЯ ЛЕКСИКА - КЛЮЧ К ПОНИМАНИЮ МУЗЫКАЛЬНО-ОБРЯДОВЫХ ТРАДИЦИЙ КАЗАХСКОГО НАРОДА

Аннотация

В статье автором рассмотрен феномен танцевальной лексики как одного из важнейших элементов музыкально-обрядовой культуры казахского народа. Исследование было направлено на выявление структурных, семантических и символических связей между движением, звуком и ритуалом в традиционной культуре кочевников. Автором были подчеркнуты, что танцевальная лексика представляет собой своеобразный «язык тела», в котором зашифрованы архетипические смыслы. Они отражают мировоззрение, ценности и духовные установки казахского общества. В ходе проведенного анализа выявлено, что пластические элементы народных танцев неразрывно связаны с ритмикой и интонацией музыкальных форм. При этом они формируют единый синкретический художественный комплекс. Основываясь на этнографические, музыкальные и хореографические источники были выявлены устойчивые движения и жесты, которые выполняют коммуникативную и сакральную функции в обрядах жизненного цикла, как например *беташар*, *жар-жар*, *жоқтау*. Особое внимание было уделено понятию этнопластики как способу сохранения культурной памяти и межпоколенческой преемственности. Полученные в результате исследования материалы демонстрируют, что танцевальная лексика является ключом к пониманию духовного и эстетического кода традиционного казахского общества. А её изучение и сохранение способствуют укреплению культурной идентичности и развитию современных этнохореографических направлений.

Ключевые слова: танцевальная лексика, этнопластика, музыкально-обрядовые традиции, казахский танец, символика, культурная идентичность.

M. N. Orazbaeva, A. Z. Abusseva*, Y. V. Begisheva

Master's Student, M. Auezov South Kazakhstan State University, Shymkent, Kazakhstan
Master, Senior Lecturer, M. Auezov South Kazakhstan State University, Shymkent, Kazakhstan
Master, Senior Lecturer, M. Auezov South Kazakhstan State University, Shymkent, Kazakhstan

***Corresponding author: 04022002@mail.ru**

DANCE VOCABULARY - THE KEY TO UNDERSTANDING THE MUSICAL AND RITUAL TRADITIONS OF THE KAZAKH PEOPLE

Abstract

In this article, the author examines the phenomenon of dance vocabulary as one of the most important elements of the musical and ritual culture of the Kazakh people. The study aimed to identify the structural, semantic, and symbolic connections between movement, sound, and ritual in traditional nomadic culture. The author emphasized that dance vocabulary represents a unique "body language" that encodes archetypal meanings. These meanings reflect the worldview, values, and spiritual attitudes of Kazakh society. The analysis revealed that the plastic elements of folk dances are inextricably linked to the rhythm and intonation of musical forms, forming a unified syncretic artistic complex. Based on ethnographic, musical, and choreographic sources, consistent movements and gestures were identified that perform communicative and sacred functions in life-cycle rituals, such as betashar, zhar-zhar, and zhoktau. Particular attention was paid to the concept of ethnoplasmicity as a means of preserving cultural memory and intergenerational continuity. The resulting research demonstrates that dance vocabulary is key to understanding the spiritual and aesthetic code of traditional Kazakh society. Its study and preservation contribute to the strengthening of cultural identity and the development of contemporary ethnochoreographic trends.

Key words: dance vocabulary, ethnoplastics, musical and ritual traditions, Kazakh dance, symbolism, cultural identity.

Қатынасхаттар үшін жауапты автор туралы ақпарат –

А.З.Абусева 87471200379

e-mail: 04022002@mail.ru

Информация об авторе, ответственном за сообщения:

А.З.Абусева 87471200379

e-mail: 04022002@mail.ru

Information about the author responsible for the messages:

Alfiya Zakievna Abusseva 87471200379

e-mail: 04022002@mail.ru